

ÇALIŞMA VE ÇALIŞMA BİÇİMLERİ

Yavuz ÜÇKUYU*, Yüksel AKKAYA** Hakan TÜZÜN*

Özet: Kapitalist üretimin temel artı değer üretimini dolayısıyla kapitalistin ortaya çıkan artığa el koymasını sağlayan emek gücünün kapitalist tarafından satın alınması sürecidir. Bu süreci açıklayıcı kuram emek değer kuramıdır ve satın alınan emeğin artı değer üretecek biçimde çalıştırılmasına dayanır. Kapitalizmde bu nedenle çalışma fetiş haline getirilmiştir. Sosyalizmde ise amaç çalışmayı azaltmak ve çalışma dışı zamanı insanın kendisini hoş etkinlikler içinde bulabileceği şekilde artırmaktır.

Anahtar Sözcükler: çalışma, emek değer, emek süreci, çalışma biçimi

Work and Forms of work

Abstract: The basis of the capitalist mode of production is the process by which the capitalist buys the labour power which produces surplus value and thus the surplus is appropriated by the capitalist. The theory explaining this process is the labour theory of value and it is based on the employment of labour bought in a way to produce surplus value. This is why work is fetishized in capitalism. In socialism, on the other hand, is to reduce working time while extending leisure time during which workers may engage in pleasant activities of their choice

Key words: work, labour value, labour process, forms of work

Kapitalist üretimin temel karakterini nasıl tanımlayabiliriz? Soruna yanıt kapitalist üretimi inceleyen Marks tarafından emek-değer kuramı ile verilmektedir. Burada Marks, üretim süreci içinde artık-değer üretimini dolayısıyla kapitalistin ortaya çıkan artığa el koymasını sağlayan emek-gücünün kapitalist tarafından satın alınmasını incelemesinin merkezine yerleştirmektedir. İşçi (emek-gücü), çalışma sürelerinin uzatılması (mutlak artık değer) ve/veya birim zamanda üretim düzeyinin artırılması (nisbi artık değer) yollarıyla kapitalistin el yababileceği artık ortaya çıkarmaktadır.

Kapitalist üretim süreci içinde yer alan işçi hangi çalışma biçimiyle kapitaliste emeğini satıyor olursa olsun mutlaka ya mutlak ya da nisbi yoldan artık değere yol açmaktadır. Öyleyse kapitalist çalışma biçimlerini ortaya çıkaran ve değiştiren dönüştüren süreç, en genel düzeyde artık değere yol açma ilişkisini içermek durumundadır. Kapitalist açısından üretim sürecindeki çalışma biçimlerini seçme ve oluşturma kararı sadece kendi gereksinimlerinin ortaya çıkardığı bir bağlama değil, aynı zamanda işçi sınıfı mücadelesinin ortaya çıkardığı güçler dengesine de bağlıdır. Bu anlamda 1970'li yıllarla birlikte gündeme gelen neo-liberal politikaların ortaya çıkardığı çalışma biçimleri kapitalist üretim sürecinin birikim krizi yanında, reel sosyalizmin çözülüşü ve güç dengesi içinde işçi sınıfının azalan ağırlığıyla da doğrudan ilişkilidir.

Kapitalist üretim içinde işçinin hangi çalışma biçimi altında olursa olsun artı değer üretmesiyle ilgili ekonomi-politik bir açıklama çabası da emek süreci kuramcıları tarafından yürütülmektedir. 1974 yılında yayımlanan Hanry Braverman'ın "Emek Süreci ve Tekelci Sermaye" başlıklı çalışması günümüze kadar bu alanda yürütülen çalışma ve tartışmaların ana çerçevesini oluşturmuştur. Braverman temelde Marks'ın kapitalist üretim tarzını çözümleme yöntemini kapitalist üretim sürecini açıklayıcı bir kavram olarak kullandığı emek süreci yaklaşımını çözümlenmek için kullanmıştır. Braverman emek süreci kavramıyla, kapitalist denetimin ve bunun gelişkin biçimlerinin ortaya çıkardığı yönetmenin, kapitalist üretim ilişkilerinin yeniden üretilmesinde oynadığı kritik rolü gözler önüne sermiştir. Aynı zamanda işçilerin emek süreci üzerinde gittikçe azalan denetimi ile sonuçlanan karar verme süreçlerinden dışlanan basit bir uygulayıcı rolüne bürünmesi ile sonuçlanan sürece dikkati çekmiştir.

Braverman, kapitalist üretim süreci üzerine çözümlenmesi sonucu politik bir sorunun yanıtını tartışmaya açmıştır. Sanayileşmenin ve üretimi örgütlemenin başka bir yolu var mıdır? Braverman çözümün net olarak sosyalizmde aranması gerektiği inancıyla birlikte reel sosyalist uygulamaları da eleştirir.

Kapitalist üretim süreci ve onun ortaya çıkardığı çalışma biçimlerinin eleştirisini yapanlar; temel

* Toplum ve Hekim Hakem Kurulu Üyesi

**Prof. Dr., Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü

çözümün sosyalist bir üretim sürecinin örgütlenmesi ve sosyalist bir üretim sürecinin ortaya çıkaracağı çalışma biçimlerine geçiş dönemine kadar sorunun ortadan kalkmayacağına farkındadırlar. Ortaya konuluş niyetinden bağımsız olarak emek süreci kavram setini kullananların kapitalist üretim süreci içinde sorunun çözümünü olanaklı gören kimi anlayışlara yol açtığı da görülmektedir. Bununla birlikte Braverman'ın emek süreci çözümlemesi de, Marksist emek-değer kuramının içinde ve çözümün sosyalist üretime geçiş ile mümkün olduğunun farkındadır.

Feodalizmde çalışma bayağı sayılmaktaydı ve asiller çalışmamayı övünç saymaktaydılar. Kapitalizmde çalışma önce övünülen bir durum ve sonra fetiş hale getirilmiştir. Bilimsel ve teknolojik gelişmeler yanında işin örgütlenmesinin sağlandığı olanaklar daha az çalışmayla dünya üzerinde herkesin gereksiniminin karşılandığı bir üretime olanak sağlamaktadır. Ancak kapitalist üretimin sürdürülmesi dünya üzerinde mülkiyetin giderek daha dar bir kesimin elinde toplandığı ve geniş kitlelerin gittikçe mülksüzleştiği bir ilişkiye bağlıdır.

Sosyalizmin ise temel amacı çalışmayı azaltmak ve çalışma dışı zamanı insanın kendisini hoş etkinlikler içinde bulabileceği şekilde artırmaktır. Sosyalizmdeki çalışma biçimi örneği Yalçın Küçük'ün tanımlamasıyla "pikniğe gitmiş bir aileler kümesinin bebek nöbetine benzeyebilir" (Küçük, 2011).

Çalışma Biçimleri ve Sağlık dosyamızı konuyla ilgili geniş birikim ve tartışma zenginliğini aktaracak şekilde kurgulamaya çalıştık. Dosyamız, dergimizin 80 sayfalık hacmine sığmadığı için birbirini izleyen iki sayıda ele almayı planlıyoruz. İlk sayıda konuyu en genel hatlarıyla daha çok çalışma biçimlerini tarihsel ve toplumsal koşulları içinde tartışan yazılarla ele almaya çalışacağız. İkinci sayıda konuyu daha özellikle sağlık alanında olmak üzere özel bürünleriyle inceleyeceğiz. İki sayının birbirini tamamlayan bir bütünü görmeyi olanaklı kılacağına umuyoruz.

Çalışma Biçimleri ve Sağlık konulu dosyamızın ilk yazısı Yüksel Akkaya ve Rana Gürbüz'ün "Çalışmak: Olmak ya da Olmamak (mı?)" başlığını taşıyor. Yazarlar çalışmanın farklı üretim tarzlarındaki tarihsel, felsefi ve siyasal yolculuğunu bizimle paylaşıyorlar.

Dosyanın ikinci yazısı "Sermayeyi Şaha Kaldıran Politikalar: Çiftenin Altında Kalan Emek" başlığını taşıyor ve Berna Güler'e ait. Güler yazısında neo-liberal politikaların ortaya çıkardığı yeni emek süreçleri, farklı çalışma tarzları ve yeni emek arzı biçiminin kapitalizmin geldiği tarihsel uğraktaki gereksinimleriyle ilişkisini ele alıyor.

Üçüncü yazı Özgür Müftüoğlu'nun "Esneklik, Güvencesizlik ve Sendikalar" başlıklı yazısı. Yazar, kapitalizmin yapısal krizine yanıt olarak ortaya çıkan esnekleşme ve güvencesiz çalışmanın işçi sınıfının örgütlenme

biçimlerinden sendikalarda yarattığı dönüşümün işçi sınıfının tarihsel kazanımlarını kaybetmesi arasındaki ilişkiyi irdeliyor.

Dosyanın dördüncü yazısı Hakan Koçak'a ait. Koçak "Neoliberal Dönemde Çalışmanın Geçirdiği Dönüşüm" başlıklı yazısında, neo-liberal dönemde çalışmanın anlamında, toplumsal yerinde, mekan ve ölçekte gerçekleşen değişimi inceliyor.

"Dünya'da ve Türkiye'de Yeni Çalışma İlişkilerine Uyum Sağlanması: Korumadan Dengeye Değişen İş Hukuku" başlıklı dosyanın beşinci yazısında Murat Özveri, neo-liberal dönemde güvencesizliğin bir sistem olarak inşa edilmesi sürecinde iş hukukunda yaşanan temel dönüşümleri ele alıyor

Dosyanın altıncı yazısı Denizcan Kutlu'nun "Küresel Kapitalizm ve Sendikalar: Sorunlar ve Yenilenme Olanakları Üzerine Değiniler" başlığını taşıyor. Kutlu yazısında küresel kapitalist evrede işçi ve sendikacılık hareketinin taşıdığı olanakları inceliyor.

Yedinci yazı Yüksel Akkaya'nın "Erken Dönem Sovyetler Birliği'nde Çalışma Emek Süreçleri" başlıklı yazısı. Akaya yazısında kapitalist bir çalışma biçimi ve emek süreci örgütlenmesi olan Taylorizm'in Sovyetler Birliği'nde uygulanma modeli olarak kullanılan Stahanovist hareketin sosyalist insan ve sosyalist emek süreçlerinin ortaya çıkmasındaki olumsuz etkisini ele alıyor.

Dosyamızın son yazısı "Türkiye'de Sağlık Çalışanlarının Sağlığı: Bir Şey Yapmalı" başlıklı Özlem Kurt Azap ve Yavuz Üçkuyu'nun ortak yazıları. Yazarlar bir iş kazası olgusu üzerinden çalışma biçimlerinin Türkiye'de sağlık çalışanlarının sağlığı üzerindeki etkisini ve çalışan sağlığı ile ilgili düzenlemeleri ele alıyorlar.

Çalışma Biçimleri ve Sağlık dosyasının bir sonraki sayısında Elif Hacısalihoğlu'nun güvencesizliğin ortaya çıkardığı belirsizliğin işçilerin psikolojisi ve sınıf mücadelelerine etkisini inceleyen bir yazısı yer alacak...

Önümüzdeki sayıda konuyu sağlık alanı özelinde Hakan Tüzün, emek gücünün yeniden üretimi sürecinde sağlığı, İlker Belek sağlık alanında istihdam ve ücretlendirme biçimlerini, Kemal Özay özel sağlık sektöründe çalışma ve ücretlendirme biçimlerini ele alan yazılarıyla yer alacaklar.

Ayrıca dosyada Yavuz Üçkuyu, Charlie Chaplin'in "Modern Zamanlar" adlı filmi üzerinden çalışma ve çalışma biçimleri eleştirisi ve Paul Lafargue'nin "Tembellik Hakkı" adlı eserindeki çalışmanın ele alınışı üzerine yazıları ve Alpay Azap'ın çevirisi bulunacak.

Çalışma Biçimleri ve Sağlık konusunu bir sonraki sayıda daha özel bürünleriyle paylaşmak dileğimize...

Kaynak

Küçük, Y. (2011) *Sovyetler Birliğinde Sosyalizmin Çözülüşü, Mızrak Yayınları, İstanbul*